

DAVLAT XARIDLARINI AMALGA OSHIRISHDA JANUBIY KOREYA TAJRIBASI VA YASHIL DAVLAT XARIDLARINING TUTGAN O‘RNI

Nuritdinova Zarnigorxon Fazliddin qizi

Uchqun Yunusovich O‘roqov

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada rivojlangan mamlakatlardan bo‘lmish Janubiy Koreyada davlat xaridlarini amalga oshirish tajribasi tahlil qilingan. Janubiy Koreyada yuqori darajadagi, rivojlangan va samarali davlat xaridlari tizimining asosiy xususiyatlari tavsiflangan. Shuningdek, yashil davlat xaridlari amaliyotga qo‘llashning rivojlanish tendensiyasi, tutgan o‘rni, turlari va amalga oshirilishi tadqiq qilingan.*

***Kalit so‘zlar:** Janubiy Koreya, davlat xaridlari, elektron xaridlar, markazlashgan va markazlashmagan model, KONEPS, yashil xaridlar,*

***Abstract.** This article analyzes the experience of public procurement in South Korea, one of the developed countries. The main features of the system of high-end, developed and effective public procurement in South Korea have been described. There has also been research into the development trend, role, types and implementation of the application of green procurement to practice.*

***Key words:** South Korea, Public Procurement, electronic procurement, centralized and decentralized model, KONEPS, green procurement*

Davlat xaridlari deganda har bir mamlakatning davlat organlari, tashkilotlari va boshqa davlat organlarining xususiy yetkazib beruvchilardan tovarlar, xizmatlar va ishlarni sotib olish jarayoni tushuniladi. Dunyoning ko‘plab davlatlari, jumladan Koreya ham o‘z iqtisodiyotining katta qismini tashkil etuvchi davlat xaridlarining

shaffofligi va samaradorligini oshirishga harakat qilmoqda. Koreyaning davlat xaridlari tizimi ko'plab sinovlardan o'tgan va rivojlanib kelmoqda. Uning elektron xaridlar tizimi boshqa ko'plab mamlakatlar uchun namuna bo'ldi, desak adashmaymiz.

Hozirgi kunda Koreyada davlat xaridlari strategiya va Moliya vazirligi huzurida faoliyat yuritadigan Davlat xaridlari xizmati (PPS) tomonidan boshqariladi. PPS Janubiy Koreyada davlat xaridlari jarayonlarini boshqarish va nazorat qilish uchun javobgardir. Koreya davlat xaridlari haqida bir nechta asosiy faktlar:

1. Tizim doirasi: Koreyada markazlashtirilgan xaridlar tizimi mavjud, ya'ni davlat xaridlari xizmati xaridlar jarayonida muhim rol o'ynaydi. PPS xaridlar siyosatini belgilaydi, xaridlar to'g'risidagi ma'lumotlarni boshqaradi va davlat idoralari va yetkazib beruvchilar uchun ko'rsatmalar beradi.

2. Elektron xaridlar: Koreya elektron xaridlar yoki elektron xaridlar sohasida sezilarli yutuqlarga erishdi. Mamlakatda yelektron Davlat xaridlari (KONEPS) tizimi, e'londan to to'lovgacha bo'lgan barcha xaridlar jarayonini osonlashtiradigan integratsiyalashgan onlayn xaridlar portali ishlaydi.

3. Adolatli raqobat: Koreya hukumati adolatli raqobat va yetkazib beruvchilar uchun teng imkoniyatlarni ta'kidlaydi. Kichik va O'rta korxonalarining (yashil) davlat xaridlarida ishtirokini rag'batlantirish uchun asos yaratdi. Maqsad barcha yetkazib beruvchilar uchun shaffoflik va kamsitilmaslikni ta'minlaydigan darajadagi o'yin maydonini yaratishdir.

4. Yaxlitlik va shaffoflik: Koreya hukumati xaridlar jarayonining yaxlitligi va shaffofligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Bunga korrupsiyaning oldini olish va davlat xaridlari faoliyatida axloqiy xulq-atvorni ta'minlash bo'yicha qat'iy qoidalar va ko'rsatmalar kiradi.

5. Barqarorlik va innovatsiyalar: so'nggi yillarda Koreyada barqaror va innovatsion xaridlar amaliyotiga e'tibor kuchaymoqda. Hukumat ekologik toza mahsulotlar va xizmatlarni sotib olishga, shuningdek, davlat xaridlari orqali innovatsiyalarni rivojlantirishga tobora ko'proq qiziqish bildirmoqda.

6. Xalqaro hamkorlik: Janubiy Koreya davlat xaridlari bilan bog'liq xalqaro hamkorlik va kelishuvlarda faol ishtirok yetadi. Mamlakat Jahon Savdo Tashkilotining Davlat xaridlari to'g'risidagi bitimining a'zosi bo'lib, unga a'zo davlatlar o'rtasida davlat xaridlarining ochiqligi va shaffofligini ta'minlaydi.

Umuman olganda, Koreya davlat xaridlari tizimi adolatli, shaffof va samarali faoliyat ko'rsatishga mo'ljallangan bo'lib, asosiy e'tibor yetkazib beruvchilar uchun teng imkoniyatlarni rag'batlantirish, texnologik yutuqlarni o'zlashtirish va davlat xaridlari bo'yicha ilg'or tajribalarning xalqaro standartlariga rioya qilishga qaratilgan.

Koreyada davlat xaridlari ikki toifaga bo'linadi: ochiq xaridlar va cheklangan xaridlar. Ochiq xaridlar barcha yetkazib beruvchilar uchun ochiq, cheklangan xaridlar esa ma'lum bir yetkazib beruvchilar guruhi bilan cheklangan. Amaldagi xaridlar turi sotib olinayotgan tovarlar, xizmatlar yoki ishlarning tabiati va qiymatiga bog'liq. Koreyada davlat xaridlari tanlov savdolari yoki muzokaralar yo'li bilan amalga oshiriladi. Raqobat savdolari eng keng tarqalgan usul bo'lib, yetkazib beruvchilar tomonidan muhrlangan takliflarni taqdim etishni o'z ichiga oladi, keyinchalik ular oldindan belgilangan mezonlar asosida baholanadi va taqqoslanadi. Muzokaralar tanlov savdolarini o'tkazish mumkin bo'lmagan yoki maqsadga muvofiq bo'lmagan hollarda, masalan, sotib olinayotgan tovarlar, xizmatlar yoki ishlarni taqdim eta oladigan bitta yetkazib beruvchi mavjud bo'lganda qo'llaniladi. Janubiy Koreyada davlat xaridlarida ishtirok etuvchi yetkazib beruvchilar muayyan muvofqlik mezonlariga, jumladan, moliyaviy barqarorlik va texnik malakaga javob berishi kerak. Shuningdek, ular o'zlarining biznes va moliyaviy ahvoli to'g'risidagi ma'lumotlarni oshkor qilish va majburiyatlarni yoki boshqa xavfsizlik shakllarini taqdim etish kabi turli talablarga rioya qilishlari kerak.

Janubiy Koreyada davlat xaridlari jarayoni turli nazorat va ko'rib chiqish mexanizmlariga, jumladan, Davlat xaridlari xizmatining ichki tekshirish va tergov jarayoniga hamda davlat tuzilmalari va xususiy yetkazib beruvchilar o'rtasidagi nizolarni ko'rib chiqadigan Davlat xaridlari bo'yicha nizolarni hal qilish qo'mitasiga bo'ysunadi.

Koreya 2019 yilda OECD mamlakatlari orasida YAIM da davlat xarajatlari ulushining eng past darajalardan biriga ega.. (33,9%) Bu OECD o‘rtacha ko‘rsatkichi 46,6% dan past natija hisoblanadi. Ijtimoiy himoya xarajatlari YAIM ga nisbatan 6,9% ni tashkil etdi.¹

Yashil davlat xaridlari bo‘yicha Koreya Respublikasi ilg‘or biri hisoblanadi va quyidagi qonunlar bo‘yicha faoliyat yuritadi:

- “Atrof-muhitni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risidagi qonun texnologiyasi” (1994),
- “Davlat xaridlari yashil xaridlarga aylantirish bo‘yicha harakat strategiyasi (1995).

Koreya Respublikasi 2002 yildagi Yoxannesburgdagi harakatga chaqiruvdan so‘ng , 2005-yildagi Barqaror rivojlanish bo‘yicha Jahon sammitida “Yashil mahsulotlarni sotib olishni rag‘batlantirish” haqida qonunni qabul qildi: va 2006 yil uchun birinchi harakat rejasini tasdiqladi. Bu harakatlar 2010 yil, uni Yaponiya va Xitoydan oldin mintaqada peshqadamga aylantirdi. Bu yillarda Evropa Ittifoqidagi boshqa mamlakatlar, Kanada, Meksika va eng rivojlangan mamlakatlar qatorida bo‘ldi.²

2020 yilda Koreya davlat muassasalari, hukumat tomonidan sotib olingan yashil mahsulotlar miqdori bo‘limlar, mahalliy hokimiyat organlari va ta‘lim muassasalari taxminan 3,8 trillion KRVTNI tashkil etdi, bu davlat xaridlari umumiy miqdorining 2% 175,8 trln ga teng. 5 mahsulotlarning yarmidan ko‘pi mahalliy hukumatlar va ta‘lim muassasalari tomonidan sotib olingan. 2020 yilda uchta peshqadam tarmoq qurilish/qurilish materiallari (46,1%), elektronika/axborot/aloqa (20,1%), va ofis / ta‘lim / video / maishiy texnika (16,0%)—jami 82,2% ni tashkil etdi. 2020 yilda davlat muassasalari tomonidan sotib olingan yashil mahsulotlar taxminan 3,8 trillion KRVTNI tashkil qiladi, va sertifikatlash bilan bog‘liq sanoat ekotizimi faollashtirildi,

¹ <https://www.oecd.org/gov/gov-at-a-glance-2021-korea.pdf>

² <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/32535/GPPK.pdf>

tegishli mahsulotlar bilan 169 yashil mahsulot sertifikatlar qabul qilindi. Qo'shni davlatlar bilan taqqoslaganda Yaponiya va Xitoyni o'z ichiga olgan holda, natijalar yashil mahsulotlar soni bo'yicha juda ustundir. Yashil mahsulotlar: 1) eko-yorliqli mahsulotlar, 2) kam uglerodli mahsulotlar, 3) yaxshi qayta ishlangan mahsulotlar va 4) tegishli e'lon qilingan mahsulotlar hisoblanadi. Yashil mahsulotning bir turi sifatida qaraladigan kam uglerodli mahsulot EPD 2022-yil aprel holatiga ko'ra 376 tani tashkil etgan. (Beton, devor qog'ozi, izolyatsiya va po'lat kabi qurilish materiallari ; shisha suv, ichimliklar, darslik qog'ozi; tish cho'tkalari va nam salftkalar kabi ba'zi iste'mol tovarlari).

O'zbekistonda ham bu sohada bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyot va moliya vazirligi "2023-2027-yillarda O'zbekiston Respublikasi davlat xaridlari tizimini yanada rivojlantirish va takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi prezidenti qarori loyihasini muhokamaga qo'ydi. Strategiyaning ustuvor yo'nalishlari etib quyidagilar belgilanmoqda:

- 1) davlat xaridlari sohasida normativ-huquqiy hujjatlar, o'quv-metodik, ilmiy va axborot-tahliliy bazani takomillashtirish hamda tizimlashtirish;
- 2) barqaror davlat xaridlarini, jumladan, "yashil" davlat xaridlarini amalga oshirish;
- 3) davlat xaridlari sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko'lamini yanada kengaytirish;
- 4) davlat xaridlari jarayonlarida ishtirok etuvchi taraflarning shartnoma majburiyatlariga rioya etilishini monitoring, tahlil va nazorat qilishning raqamli texnologiyalarga asoslangan kompleks tizimini joriy etish;

Iqtisodiyot va moliya vazirligi: barqaror davlat xaridlarini, shu jumladan "yashil" davlat xaridlarini amalga oshirish bo'yicha namunaviy yo'riqnomani ishlab chiqadi va amaliyotga bosqichma-bosqich joriy qilish choralarini ko'radi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Burxanov U., Atamuradov T. “Davlat xaridi” O‘quv qo‘llanma. -T.: Fan va texnologiya, 2012. - 152 b.

2.<https://lex.uz/> Davlat xaridlari to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 22.04.2021 yildagi O‘RQ-684-son

3.Revisiting Korean Green Public Procurement Policies to Promote Green Steel Demand

3. Government at a Glance 2021 Country Fact Sheet